

mladi i naj

mlađi

julijana matanović

Fragmentarizacija, minimalizacija, inkorporiranje metatekstualnih pasaža, groteski pristup, uspostavljanje intertekstualnih odnosa, nekoristenje svih govornih perspektiva, pozivanje i samog čitatelja na suradnju; sva ta dakle »uočljena pravila kako ih naziva Hocke, najčešće su karakteristike pisma naraštaja mladih pripovjedača koji se u hrvatskoj proznoj produkciji pojavljuju sredinom osamdesetih godina. »Vladajuća kritika« većinom im nije sklona, dok generacijska ima volje, ali ne i dovoljno toga pročitanog i teorijski osvještenog da bi njihovu proznu poetiku uspješno osmislima i nekim većim tekstom pokazala što je to novo u odnosu na početne knjige prethodne, u našem slučaju, te »Viskovićeve generacije«, da li ima zajedničkog u njihovom pismu i da li, na kraju, uopće nešto i što to mladi duguju, uvjetno recimo, tradiciji hrvatske proze koja je i ranije pokazivala neke crte »formalnih manirizama«, što je i u njih bio samo logičan slijed u toj promjeni zatvorenih i otvorenih modela na njihalu nazvanom povijest književnosti.

Točno je slijedeće: većina autora proznih formi pojavila se žanrom koji je bio tako popularan krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina, žanrom kojemu su otvarane stranice omladinskih listova, književnih novina i časopisa, koji je istovremeno ispunjavao separate i zahtjevalo svoje teorijsko uporište (*Književna kritika, Dometi, Pantić*), da bi najčešće bio pokriven terminom kratke priče.

Najveći broj tih »mladih talenata« prošetao je kroz redakcije, pojavio se otiskan najviše dvaput i odustao ne uvjerivši nikada kritiku i šire čitateljstvo u genijalnosti svojih modernih ispisa. Nešto uporniji pojavljujivali su se tekstovno i dalje dok se i sami nisu izgubili u zadanoj pretencioznosti, a oni strpljiviji koje su istovremeno podržavali i uredništva časopisa i književna kritika, i koji su zaista pokazivali umijeće u formirajućem tekstova kraće prozne forme (koristanjem ovog termina izbjegći ćemo zamjerke književnih genologa), ako je samo vjerovati redakcijama, oknjiženi su već prvim knjigama, ili će im se to ubrzno dogoditi. Ipak se pomalo plašimo za one koji će se sada pojavit (npr. Vrabec), jer su i čitateljstvo, ali i oni zaduženi za valoriziranje i izradu vrijednosne ljestvice već umorni od rasprava na temu kratke proze, pa bi tako novoobjelodanjene tekstove mogli ocijeniti nižom ocjenom nego što je to »zaista realno« (ako »realnost« nije smješno u našem poslu porabiti). (Uostalom, zaboravimo da je opisno ocjenjivanje već davno prihvaćeno, pa ga prihvativimo i mi.)

Ove uvodne napomene dovode nas do prikaza knjige *Ah, ludnica* Sanje Pilić, rođene 1954. godine, dakle, iste godine kada su rođeni Damir Miloš i Ljiljana Domić. Spomenuti autori pojavili su se u biblioteci »Quorum«, Domićeva u prvom kolu knjigom manirističkih proza *Šest smrti Veronike Grabar*, Damir Miloš u II kolu kraćim romanom naslovanim »Pogled grad. Zbog te »istosti« izvoda iz matične knjige rođenih i pismo Sanje Pilić promatrati nam je u kontekstu naraštaja »kvorumovaca«.

Sanja Pilić do sada se pojavljivala u *SL, Forumu, Republici, Letopisu Matrice srpske*, a knjiga o kojoj je ovdje riječ, samo u skraćenom obliku, već je objelodanjena 1983. u Novom Sadu, u biblioteci »Prva knjiga« Matice srpske.

Da li su i, osim istaknutog informanta o godini rođenja, autor-čini tekstovi, bliski tekstovima »kvorumuša«, ili mlađem, ili najmlađem pismu uopće? (Pogrešno bi bilo, a to potvrđuje i *Ah, ludnica*, promatrati prozu po formuli: PROZA QUORUMA = NAJMLAĐA HRVATSKA PROZA.) Odgovor je potvrđan. *Ah, ludnica* jest zbirka kratkih proza, ove i drugima, tako drage forme. Poneki u njoj lirizirani zapisi (»Večernji vlak br. 302« ili »Vrlo kratka priča vrlo siromašne osobe«) bliski su prozama Valentića, Vrabeca, nešto manje Bužeka, dok je u »nešto dužim kratkim prozama« (termin nije ni približno čvrst) autorica izbjegla začudnost suvremenog pisma (namjerno izostavljam termin »postmodernističkog« pod koji se želi »prošvercati puno toga) izabirući jednostavno uzročno-posljedičnu organizaciju dogadaja stepenastim sižeom i čineći tako, svakako, manje ili više uspješne pričljive priče dosljedno iskorištanom realističkom motivacijom. (Na ovim mjestima najbliža je pismu dosta mlađe C. Klein.) Njezine proze, istovremeno, odgovaraju i zahtjevima »kratke priče« nemaju inkoaktivnih dijelova, ali i ne razbijaju razinu funkcije. Iskazi su na mjestima minimalizirani s dječjim pripovjedačkim fokusom; npr. »Snovi su bili u bojama i raskošni. Mi smo ih čuvali i upisivali u teku« (»Jagode u šećeru«, str. 20) i elementima pojašnjavanja slijede njihovu logiku: »bio je lijep taj moj brat. Na tatu je bio lijep (16).

Pripovjedač je katkada i starac, zaokupljen onim teškim »životnim istinama«, kao što je to u priči DRUGI DAN, str. 53. »Nisam otkorio razlog zbog kojeg sam živo. Svejedno, užasavam se smrti. Ona je uvijek nepravedna.«

Tematski, Sanja Pilić obraduje »stalna mjestesa« izvanknjizvene, pa tako i književne zbilje: razvodi, bolesti, stareњa, umiranja, ludilo... Na mjestima, ma koliko mi protiv takvih iskaza i

takve funkcije književnosti u suštini bili, to je jednostavno poetizirano preslikavanje s namjerno izbjegnutom sviješću »stvaranja utiska« ili upućivanja na »polozaj u fantazmi«. Citrajmo pismo koje nosilac narativnog tijeka iz naslovne priče dobiva u ludnicu: »U bijelima je pisalo, ne brini, mi čuvamo malu, obožavamo je, ona raste i deblja se, moj muž radi, doduše ti znaš kako je sve poskupilo, samo benzin da ne govorimo o ostalom, sve je tako užasno skupo, blago tebi, ti si u ludnici – Mi nemamo djecu, i mala nam nije teret. Ostani tamo zauvijek i ne brini za malu. Moj muž radi. Puno pusicu, sekac« (»Ah, ludnica«, str. 71).

Zaključimo i vrednjimo opisno, kako smo se uostalom na početku i dogovorili. Knjiga Sanje Pilić, naslovljena *Ah, LUDNICA* korektno je ispisana zbirka kratkih proznih formi koje se zbog izbjegavanja onih uvodno ispisanih karakteristika najčešće, a i pored spomenute sličnosti nekim autorima, razlikuju od većine tekstova generacijskih autora. Tako snimak i valoriziranje sinkrone prozne produkcije u Hrvatskoj ne bi smio izostaviti ni prikaz tekstova ove autorice.

No, dodajmo na kraju još nešto. I pored uspješno izvršene domaće zadaće, ipak se upitujemo: da li su ove kratke proze jednostavno zaslužile da ih se dvaput uknjiži (pa i pored proširenja i pored stimulacije iz 1984). Finansijska situacija naših izdavačkih kuća nam je jasna, jasni su nam i (ne)zahtjevi šireg čitateljstva. Iskreno, bilo bi nam zaista draga da je izdavač nakon praćenja kritičke recepcije tekstova ove mlade autorice jednostavno »osjetio potrebu« objelodaniti prošireno izdanje, ali smo sasvim sigurni da se to trenutno u Hrvatskoj može dogoditi samo autorima za koje se odlučuje urediščka politika zagrebačkog »Znanja«. Spomenimo tako Aralicu, ili pak autore sve prisutnije sve popularnije tzv. žanrovske literature koja je u posljednje vrijeme u nas konačno dobila i svoje teorijsko osmišljenje.

UZVRATNI SUSRET trivijalnoj literaturi?

Goran TRIBUSON. »UZVRATNI SUSRET«

»Otokar Keršovani«, Rijeka 1986.

»Otkriti tu tajnu« prva je, pa i jedina želja sve većeg broja čitatelja koje Goran Tribuson pažljivo sebi osigurava od 1981. ne iznevjeriši ni očekivanja svojih recipijenata, ali ni model pisma za koji se još tada odlučio.

U prvom čitanju (površnjem) i novog romana *Uzvratni susret* (spomenimo da postoje još noviji naslovjen *Made in USA*) primijetit ćemo da autor dobro poznaje samu strukturu romana zbijanja, da mu se ne može potkrasti greška, da sve informante potrebne u odgonetavanju zagonetke pažljivo i funkcionalno utkaju u osnovnu nit priče, da uspijeva zavaravati svoje čitatelje, te da mu tekst u cijelini ispunjava zahtjeve tzv. detektivskog romana.

Osim ovog prvog »iščitavanja značenja« Tribusonovog romana postoji, sasvim je sigurno, a što ponovo nije začudno jer je sa svim književnim strukturama slično, još nekoliko iščitavanja njegova smisla.

Spomenuli smo već prvo čitanje. Ovdje promatramo zaokruženu sudbinu mladića koji izlazi iz zatvora nakon tri godine (u noći kada je njegova djevojka počinila samoubojstvo, on krade autobus). Šada se vraća u predgrade zvanog Teretni kolodvor, istražuje razloge Teretina samoubojstva, ali otkriva da je ona ubijena. On, imenovan ovdje kao Bruno Tvrdić, paralelno se priprema i za boks meč, uz čije su pripreme, ali i sam Tvrdićev povratak u Klub, vezane mnoge »društvene igre«, »društveni razlozi«...

Ova dva paralelna siže (Bruno kao istražitelj u priči 1, Bruno Tvrdić kao velika boksačka naga Teretnog kolodvora u priči 2)

»združuju se« noć prije Velikog uzvratnog susreta u trenutku kada biva otkrivena tajna Terezine smrti. Bruno ne izlazi na meč, novo krade autobus i dobrovoljno odlazi u prostor iz kojeg je izšao samo prije nekoliko mjeseci, a u kojem je proveo tri godine.

U jednom bi se čitanju mogli pozabaviti i samim oblikovanjem zaokruženih likova. Tribuson izbjegava plošnost karaktera najčešće prisutnu u romanima zbivanja, njemu uspijeva osmislitи čak i pripovijedajući lik pažljivim dijalozima i pripovjednim monologima. *Uzvratni susret* u tom nekom različitijem čitanju, a koje uključuje i neizostavno istražiteljsko, možemo podijeliti u dva dijela (vezano uz karakter glavnog aktanta): do saznanja (poslije saznanja, gdje čemo samo »saznanje« promatrati kao centralni događaj romana, a kroz slijedeći paragraf: »Sve sam manje mislio da sam nekom uništio život, i sve se više pitao nije li ga zapravo netko uništio meni«) (219).

Možda nećemo pogriješiti budemo li nekada, na neki upravo školski upit: »Tko je to glavni junak Tribusonovog romana *Uzvratni susret?*«, jednostavno odgovorili: »Teretni kolodvor«, koji je zaista uvjetovao i razvoj karakterološkog paralelizma (Karlov/Bruno), ali koji je na neki način i opravdao zločin (pobjeći iz siromaštva, dokazati se pred nekim...) Takvim odgovorom odlazimo i u drugo žanrovsко određenje romana, pokušavamo *Uzvratni susret* genološki objasniti kao roman s elementima romana prostora, karaktera, i na dominantnijim elementima romana zbivanja.

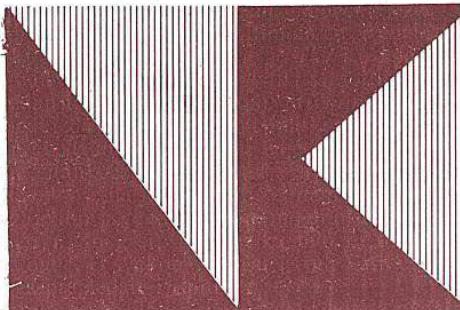
Citatelju su svakako dopadljivi i dijalozi tipa: »A moja nesreća je u tome što meni nitko nije povjeroval, a njemu su povjerovali svi jer, tako je to ovdje, nekome se vjeruje, a nekome ne. Vlast ima svoje favorite i svoje autsajdere« (161), dok su neka razmišljanja junakova bliska Politeovim u romanu »Made in USA« Domovinu nikada ne možeš mrziti tako jako da bi je napustio, rekao sam svojedobno upravniku zatvora. Sada sam polako pristajao na novu uzrečicu. Niti jedna domovina nije toliko dobra da je ne bi vrijeđilo napustiti (287).

Ipak, većina se citatelja zadovoljava i zaustavlja na onom prvospmenutom čitanju, čitajući tako *Uzvratni susret* samo kao roman detekcije, ne razmišljajući više o uspješnosti ili neuspješnosti neke druge razine teksta. Razumljivo i opravdano za one koji konzumiraju samo »pričljivost«, »čitljivost«, ne tako razumljivo za one koji se »književnošću ozbiljnije bave«.

Zvonko Marić: »Ogled o fizičkoj realnosti«, Nolit, Beograd 1986. Panković Vladan

Do pojave knjige Zvonka Marića »Ogled o fizičkoj realnosti«, u biblioteći »Sazvežđa« beogradske izdavačke kuće »Nolit«, publikован je šest knjiga čiji su sadržaj, delimično ili potpuno, odnosi na filozofske konsekvenke kvantne mehanike (atomske fizike) i njenog tumačenja, i to: Hans Rajhenbah, »Radanje naučne filozofije«, 1964.; Norbert Viner, »Kibernetika i društvo«, 1964.; Dejvid Bom, »Uzročnost i slučajnost u savremenoj fizici«, 1972.; Verner Hejzenberg, »Fizika i metafizika«, (predgovor napisao Zvonko Marić), 1972.; A.N. Vajthed, »Nauka i moderan svet«, 1976.; Nils Bor, »Atomska fizika i ljudsko znanje«, (predgovor napisao Zvonko Marić), 1985.

Ova okolnost u bitnoj mjeri je odredila Marićevu knjigu. S jedne strane, autor nije morao da odviše pojednostavljuje svoje teze i iskaze, strahujući da neće biti shvaćen, što je dalo maha njegovoj izuzetnoj erudiciji. Ipak, stil kojim je delo pisano u znatnoj mjeri odstupa od, za fizičare standardnog načina izražavanja i sadrži, ponekad, jezičke konstrukcije koje se ne mogu okarakterisati kao jednostavne, što može da obeshrabi nedovoljno pripremljenog čitaoca, ali, nasuprot tome, da strpljivijem i upućenijem pruži više. Uzrok ovakvom izražavanju nije to što se u knjizi, praktično, ne koristi matematički formalizam kvantne fizike, jer je to zajednička karakteristika knjiga ovog tipa. Sem toga, Fejnmam će, govoreći o problemu tumačenja kvantne mehanike, čak naglasiti: »Nitko vam neće moći dati dublje objašnjenje pojave od ovoga što sam vam ga ja upravo dao, a i ja sam vam ga samo opisao...« Takva objašnjenja nisu ni malo dublja, samo su šira. Naravno, moguće je uzeti točnije matematičke izraze, možemo reći da se ovde moramo služiti kompleksnim, a ne realnim brojevima, upozoriti na jednu ili dvije drugorazredne potankosti, što nema izravne veze sa osnovnom idejom.« Konačno, neobičan stil karakteriši i čuvenu knjigu von Nojmana, »Matematičke osnove kvantne mehanike«, fundamentalno značajnu upravo po

• nove knjige • nove knjige • nove knjige •

tome što sa krajnjom matematičkom preciznošću razvija formalizam kvantne mehanike, tako da u njoj: »ne ostaje nerazjašnjen ni jedan principijelni momenat... Stil Nojmana sasvim je specifičan i ne sledi uvek rigorozno pravila školske gramatike.« Uzrok specifičnom Marićevom stilu nije pak ni objektivna nužnost da se izbegne stereotipija u načinu izlaganja o kvantnoj mehanici kao mnogo obradivoj temi, već je pre svega odraz istinskog Marićevog poznavanja ove oblasti i dubokog i originalnog razmišljanja o njoj. Maksima, stil to je čovek, važi dakle i u ovom slučaju, pri čemu treba naglasiti da se radi o čoveku i stilu, koji je bitno uticao na formiranje naučne fisionomije čitavog niza naraštaja naših savremenih fizičara.

S druge strane, Marić je vodio računa da i sam sadržaj njegove knjige ne bude stereotipan, tj. da ne bude ponavljanje onog što je ovoj temi već napisano.

Kvantna mehanika je, kao što je poznato, ukazala na neophodnost preispitivanja izvesnih fundamentalnih filozofskih pitanja: 1. određivanje domena važenja zakona kauzalnosti u prirodnim naukama, 2. preciziranje pojma fizičke realnosti, i. 3. razmatranje opšte epistemologije fizike. U Marićevoj knjizi analizira se evolucija pojma fizičke realnosti kroz istoriju fizike, pri čemu se on shvata u najopštijem smislu, tako da njegovo razmatranje obuhvata sva tri navedena pitanja.

»Ogled u fizičkoj realnosti« sastoji se iz dva dela. U prvom su izneti pogledi na fizičku real-

povratak slike

stanica lalić

Svetlasta
modra jednočinka
remeti se
pojavom 24 prozora
u sobi.

Doboš se negde glasa
iz daljine.
Oštra igla
kružec materice prodeva
kroz sluh
nadmorsku visinu
smrti.
Senka
kružec materice
okrenute
ka severu,
zarobljenice vremena
zarobljenice čela
i nepoznatog
pod njim.
(1983)

POVRATAK SLIKE

Pomična senka
crvenog jata
rasporedenog
u trougao
klizi
po pečat - modrini.
Nestajem
u žrelju
sutona - grabljivice.
Grumen zemlje je teži
od dužine meseca,

od zelenog vetra
nad odžacima.
Leto se odvaja
od mene
preciznim rezom
u smolastu gustinu sača.
(1983)

Kostret je to
žudnjo moja,
beleg tvoj,
kaplja vina,
teška medna slast,
zelen stud.
(1985.)

Diram u tu ranu
mrklu,
gubavu.
Mišlu što mi plazi,
umom,
utrobom.
Kliknaj ona
i grcanje je.
Mrtva ljubav.
Ne znam šta je sazda.
Na nju to vonja,
na gorku,
slanu.
uzdržanost.
(septembar 1984)

PUT NA KAVKAZ
po kavkazu
Strah,
uhoda i njegova senka
pravilno preskaču
jugoistočni bedem,
kestens u podnožju,

ost pre pojave kvantne mehanike, tj. izložen je klasični koncept fizičke realnosti.

»Fizička realnost opisana sredstvima klasične fizike konstituiše se u dvema globalnim ontologijama: fundamentalni entiteti su ili čestice shvaćene kao objekti prostorne određenosti kojima se pripisuju svojstva tako da se preko njih gradi morfički razlučiva hijerarhijska forma pojavnosti ili su to polja (čiju značajnu karakteristiku predstavlja talasno kretanje – primedba V. P.) shvaćena kao globalna svojstva kontinua izraziva preko intenziteta univerzalija koje ona predstavljaju u svakoj prostorno-vremenskoj tački. Forme i uzajamne veze simboličkih konstruktova u ovim shemama su dijametralno različite i uzajamno isključive. U svakoj od njih opis kompleksne strukture na nekoj hijerarhijskoj ravni može sadržati ogrubljenja čiji se prevod u metodu pojavljuje u formi verovatnosnih sudova. Ova verovatnoća je svodiva na izvesnost preciziranjem svih okolnosti koje su prenebrengnute u grubom zapisu.

Na poleđini ovakvog oblija diskursa o fizičkoj realnosti očrtava se okolnost da se prvo bitno racionalno poimanje objektivnosti, po kojоj se ova shvata kao osobina svih ljudskih bića, usmerava prema realnosti objekta u njegovom generičkom poimanju, tj. u stavu da *analitički um* otslikava atribute realnosti sveta, i njegova se analitička priroda iz ove analize može odstraniti tako da sudovi o fizičkom svetu jesu sudovi o njemu samom a nisu sudovi o našem položaju u odnosu na njega. (str. 11, podvukao V. P.).

Iako ne spada u klasičnu fiziku, teorija relativiteta sledi klasični koncept fizičke realnosti. Za razliku od klasične mehanike prema kojoj su osnovni entiteti čestice, i klasične teorije polja (elektromagnetnog) u kojoj se čestice i polja javljaju kao ravnopravni primarni entiteti, u teoriji relativiteta samo se polje smatra osnovnim entitetom (iz čega i sledi neophodnost relativizacije prostorno-vremenskih koncepcata). Ono pak, na klasičan način učestvuje u formiranju fizičke realnosti.

U drugom delu Marićeve knjige prezentuju se koncepcije fizičke realnosti ponikle na rezultatima kvantnemehanike.

»Potreba da se odredi fizičke osobine osnovnih konstituentata materije koji ne mogu biti predmet čulnog, tj. svakodnevнog iskustva, pre-